

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARDAGI LUG'ATLAR TARKIBIDAGI O'LCHOV
BIRLIKLARINING LEKSIK SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Hakimjanova Aziza

Turon Xalqaro Universiteti

2-bosqich magistratura talabasi

ANNOTATSIYA: *Mazkur tadqiqotda o'zbek va ingliz tillaridagi lug'atlarda mavjud o'lchov birliklarining leksik-semantik xususiyatlari tahlil qilingan. O'lchov birliklarining semantik jihatlari, ularning shakllanishi, foydalanilishi va tillararo farqlari ko'rib chiqilgan. Tadqiqotda o'lchov birliklarining ma'no qatlamlari, ularning kontekstual ishlatilishi va leksik birikmalarini o'z ichiga olgan semantik tuzilmasi tahlil qilingan. O'zbek va ingliz tillaridagi o'lchov birliklarining ekvivalenti va farqlari, ayniqsa terminologik jihatlar nuqtai nazaridan taqqoslangan.*

Kalit so'zlar: *o'lchov birliklari, leksik-semantik xususiyatlar, semantika, tillararo farqlar, terminologiya.*

ABSTRACT: *This study analyzes the lexical-semantic characteristics of measurement units in Uzbek and English dictionaries. The semantic aspects of measurement units, their formation, usage, and interlanguage differences are discussed. The research examines the semantic layers of measurement units, their contextual usage, and the semantic structure that includes lexical combinations. The equivalents and differences of measurement units in Uzbek and English are compared, especially from a terminological perspective.*

Keywords: *measurement units, lexical-semantic characteristics, semantics, interlanguage differences, terminology.*

АННОТАЦИЯ: *В данном исследовании анализируются лексико-семантические характеристики единиц измерения в узбекских и английских словарях. Рассмотрены семантические аспекты единиц измерения, их формирование, использование и межъязыковые различия. В исследовании анализируются семантические слои единиц измерения, их контекстуальное использование и семантическая структура, включающая лексические сочетания. Сравнены эквиваленты и различия единиц измерения в узбекском и английском языках, особенно с терминологической точки зрения.*

Ключевые слова: *единицы измерения, лексико-семантические характеристики, семантика, межъязыковые различия, терминология.*

KIRISH

O'lchov birliklari — ilm-fan va kundalik hayotda keng tarqalgan atamalardir. Ular turli sohalarda aniq va izchil ma'lumotlar olishda muhim rol o'ynaydi. O'lchov birliklari orasida uzunlik, massa, vaqt, hajm, kuch va boshqa ko'plab fizik o'lchovlar mavjud. O'zbek va ingliz tillaridagi lug'atlar tarkibida o'lchov birliklari turli shakllarda va kontekstlarda

mavjud bo'lib, ularning leksik-semantik xususiyatlarini tahlil qilish tilshunoslik, semantika va terminologiya fanlari uchun katta ahamiyat kasb etadi.

Nazariy fikrlar. O'lchov birliklarining semantikasi tahlil qilish nafaqat tillar o'rtasidagi farqlarni aniqlash, balki ularning madaniy, iqtisodiy va texnik kontekstda qanday ishlatilishini tushunishni ham o'z ichiga oladi. Leksik-semantik tahlil yordamida o'lchov birliklarining ma'nolari, ularning shakllanishi va funktsiyalariga to'liqroq yondashish mumkin. Tilshunoslikda, xususan leksikologiya va semantika sohalarda o'lchov birliklarining semantik strukturasini o'rganilishi, tilning o'zgarishi va ijtimoiy vazifalarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega[1].

Amaliy fikrlar. O'zbek va ingliz tillaridagi o'lchov birliklarining leksik-semantik xususiyatlarini taqqoslash nafaqat tilshunoslik uchun, balki xalqaro aloqalar, tarjima, ilmiy-texnik sohalarda ham katta ahamiyatga ega. Terminologik jihatdan o'lchov birliklarining to'g'ri va aniq ishlatilishi ilmiy ishlarda yoki texnik hujjatlarda mukammal tarjima qilishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, o'lchov birliklarining ekvivalentlarini aniqlash va semantik farqlarini tahlil qilish til o'rganuvchilarga to'g'ri va mukammal bilim olish imkonini yaratadi.

Ushbu tadqiqot o'lchov birliklarining semantik xususiyatlarini o'rganish orqali, ularning lug'at tarkibidagi o'rni va amaliy qo'llanilishini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodikasi bo'yicha quyidagi misollarni ko'rib chiqish mumkin:

1. Adabiyotlar tahlili:

Masalan, o'zbek va ingliz tillaridagi o'lchov birliklarini tahlil qilish uchun "**O'zbek tilining lug'ati**" (2016) va "**Oxford Advanced Learner's Dictionary**" (2020) kabi lug'atlarni ishlatish mumkin. Ushbu lug'atlar o'lchov birliklarining ma'nolarini aniq ifodalashga yordam beradi va ularning tarixiy rivojlanishi, lug'aviy mazmuni va amaliy qo'llanilishi haqida batafsil ma'lumot beradi.

Tadqiqot metodikasi: O'zbek va ingliz tillaridagi o'lchov birliklarini solishtirishda **kontrastiv tahlil** usulidan foydalanish mumkin. Misol uchun, uzunlik o'lchovlaridagi farqlarni tahlil qilishda ingliz tilida "inch" va "yard" birliklari ishlatilsa, o'zbek tilida "dyuym" va "yard" kabi birliklar mavjud, ammo o'zbek tilida ba'zi o'lchovlar faqat aniq bir kontekstdan foydalaniladi. Bu metod yordamida tillar o'rtasidagi farqlarni aniqlash va semantik tahlilni amalga oshirish mumkin[2].

2. Tadqiqot metodikasi:

Leksik-semantik tahlil: Ingliz tilidagi "liter" va o'zbek tilidagi "litra" o'lchov birliklari semantik jihatdan o'xshash, ammo ularning ishlatilish konteksti farqlidir. Ingliz tilida "liter" ko'proq suyuqlik miqdorini o'lchashda ishlatiladi, o'zbek tilida esa bu birlik faqat ma'lum hududlarda qo'llaniladi. Bunday tahlil, o'zbek va ingliz tillaridagi o'lchov birliklarining semantik tuzilishini tushunishga yordam beradi.

Korpus lingvistikasi usuli: O'lchov birliklarining ishlatilishini o'rganishda **korpus lingvistikasi** metodini qo'llash mumkin. Masalan, Google Ngram Viewer yoki O'zbek tilining elektron korpusidan foydalanib, o'lchov birliklarining qanday tez-tez ishlatilishini tahlil qilish mumkin. Bu metod yordamida til o'rtasidagi o'lchov birliklarining tarixi va kontekstdagi rolini o'rganish mumkin.

3. Metodologik yondashuvlar:

Ekspansiv yondashuv: O'lchov birliklarining semantik xususiyatlarini yanada chuqurroq tushunish uchun metodologik ekspansiv yondashuvni qo'llash mumkin. Misol uchun, o'lchov birliklarining nafaqat lug'atlarda, balki ilmiy va texnik hujjatlarda qanday ishlatilishini o'rganish. Shuningdek, o'lchov birliklarining tarixiy o'zgarishini, ular qanday shakllanib, bugungi kungacha qanday ishlatilishini aniqlash mumkin.

4. Amaliy qo'llanilishi:

Tarjima metodikasi: O'lchov birliklarining aniq tarjimasini xalqaro aloqalar va ilmiy-texnik sohalarda muhim ahamiyatga ega. Misol uchun, "kilogram" o'lchov birligini ingliz tilidan o'zbek tiliga to'g'ri tarjima qilish zarur, chunki ba'zi hollarda bu birlik "kg" shaklida ishlatiladi. O'zbek va ingliz tillaridagi o'lchov birliklari o'rtasidagi terminologik farqlarni aniqlash va ularni aniq tarjima qilish muhim hisoblanadi.

Ilmiy-texnik ishlarda qo'llanilishi: O'lchov birliklarining to'g'ri ishlatilishi ilmiy-texnik hujjatlarda to'g'ri tarjima qilishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, yangi texnik qurilmalar va uskunalar ishlab chiqishda o'lchov birliklarining to'g'ri qo'llanilishi zarur.

Yuqoridagi misollar yordamida o'lchov birliklarining leksik-semantik xususiyatlarini chuqurroq tahlil qilish va tadqiqot metodlari yordamida o'rganish mumkin[3].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Muhokama va Natijalar bo'yicha amaliy misollarni jadvalda keltirish mumkin:

Misol	Tahlil	Natiija
1. O'zbek tilida "metr" va ingliz tilida "meter" o'lchov birligi	O'zbek va ingliz tillarida "metr" va "meter" o'lchov birliklari semantik jihatdan bir xil, ammo ingliz tilida bu birlik ko'pincha ilmiy va texnik kontekstlarda ishlatiladi, o'zbek tilida esa ko'proq kundalik hayotda qo'llaniladi.	Bu farq, o'zbek va ingliz tillaridagi o'lchov birliklarining madaniy va ijtimoiy kontekstga qarab qanday ishlatilishini ko'rsatadi.
2. "Tonna" o'lchov birligining ishlatilishi	"Tonna" o'lchov birligi o'zbek tilida ko'proq og'irlikni o'lchashda qo'llaniladi, ingliz tilida esa "ton" atamasi ko'proq masofani yoki hajmni o'lchashda ham ishlatiladi.	O'zbek va ingliz tillarida bir xil o'lchov birligining turli kontekstlarda ishlatilishi uning semantik farqlarini aniqlashga yordam beradi.
3. "Litro" va	O'zbek va ingliz tillarida "litro" va	Bu misol orqali o'lchov

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Misol	Tahlil	Natija
"liter" o'lchov birligi	"liter" suyuqlik miqdorini o'lchashda ishlatiladi. O'zbek tilida bu birlik ko'proq pishirish yoki hududiy maqsadlarda ishlatiladi, ingliz tilida esa xalqaro standartsiz miqdor sifatida ko'proq ilmiy-texnik sohalarda ishlatiladi.	birliklarining kontekstdagi farqlari va ularning o'ziga xos ishlatilishini tushunish mumkin.
4. O'lchov birliklarining o'zgarishi	"Kilo" o'lchov birligi vaqt o'tishi bilan o'zgarib, "kg" qisqartmasi ko'proq ishlatilmoqda. O'zbek va ingliz tillarida "kg" atamasi texnik, ilmiy va kundalik hayotda umumiy qo'llaniladi.	Bu o'zgarish o'lchov birliklarining xalqaro aloqalar va ilmiy ishlar uchun qanday ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.
5. "Yard" o'lchov birligi	"Yard" o'lchov birligi ingliz tilida ko'proq uzoqlikni o'lchashda ishlatiladi, o'zbek tilida esa bu birlik ko'proq qurilish yoki masofa o'lchashda ishlatiladi.	O'zbek va ingliz tillaridagi o'lchov birliklarining aniq kontekstdagi ishlatilishini tahlil qilish orqali tillar o'rtasidagi farqlarni aniqlash mumkin.
6. "Kvadrat metr" va "square meter" o'lchov birligi	"Kvadrat metr" o'lchov birligi o'zbek tilida ko'proq maydonni o'lchashda ishlatiladi, ingliz tilida esa "square meter" ko'pincha arxitektura yoki ilmiy tadqiqotlarda qo'llaniladi.	O'lchov birliklarining o'xshashligini, lekin ularning ishlatilishidagi noaniqlikni aniqlash orqali tillar o'rtasidagi semantik farqlarni ko'rish mumkin.

Bu misollar o'zbek va ingliz tillaridagi o'lchov birliklarining semantik xususiyatlari va ularning kontekstual ishlatilishidagi farqlarni tahlil qilishga yordam beradi[4].

XULOSA

O'zbek va ingliz tillaridagi o'lchov birliklarining leksik-semantik xususiyatlarini o'rganish tilshunoslik va semantika sohalarida muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotda keltirilgan misollar orqali, o'lchov birliklarining ma'nosi va ularning ishlatilishi tillar o'rtasida farqlanishini ko'rish mumkin. Ayniqsa, o'lchov birliklarining madaniy va ijtimoiy kontekstlarda qo'llanilishi, bir xil o'lchov birligining turli tillarda qanday farqlanishi va semantik qatlamlardagi o'zgarishlar tadqiqotda o'rganilgan.

O'lchov birliklarining to'g'ri va aniq ishlatilishi nafaqat tilshunoslik, balki ilmiy, texnik va xalqaro aloqalar sohalarida ham muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot metodlari sifatida

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

kontrastiv tahlil, leksik-semantik tahlil va korpus lingvistikasi usullari qo'llanilib, o'lchov birliklarining semantik farqlari va ularning kontekstdagi ishlatilishi yaxshiroq tushunildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "O'zbek tilining lug'ati" (2016). Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
2. "O'zbek tilida o'lchov birliklari" (2020). Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Raxmonov, A. (2018). "Ingliz tilida o'lchov birliklarining semantik xususiyatlari". Toshkent: Akademiya.
4. Oxford Advanced Learner's Dictionary (2020). 10th edition. Oxford University Press.